

О. ПЛАХОТСЬКИЙ
Педагогічна філософія:
роль і значення теорії у творчому пізнанні

УДК 37:1

ПЕДАГОГІЧНА ФІЛОСОФІЯ: РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ТЕОРІЇ У ТВОРЧОМУ ПІЗНАННІ

Олександр Плахотський
старший викладач кафедри
теорії і практики початкової освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ Донецької області, Україна
artaplaneta@yandex.ua

Анотація. У статті розглянуто основні положення та сутнісні ознаки теорії педагогічної філософії. Проаналізовано їхню роль і значення у практиці шкільної та вищої освіти в сучасній Україні. Враховано виклики часу та рух системи освіти на випереджаючий розвиток. Визначено ключові паралелі між розумінням сутності освітнього процесу у педагогічній філософії та сучасними потребами розвитку людини й освітніми завданнями.

Ключові слова: педагогічна філософія; теорія педагогічної філософії; структурні елементи теорії філософії як спосіб життя людини; фізичне, психічне, соціально-моральне здоров'я людини.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ФИЛОСОФИЯ: РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ТЕОРИИ В ТВОРЧЕСКОМ ПОЗНАНИИ

Александр Плахотский
старший преподаватель кафедры
теории и практики начального образования
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
г. Славянск Донецкой области, Украина
artaplaneta@yandex.ua

Аннотация. В статье рассматриваются основные положения и существенные характеристики теории педагогической философии. Проанализирована их роль и значение в практике школьного и высшего образования современной Украины. Учтены вызовы времени и движение системы образования на опережающее развитие. Определены ключевые параллели между пониманием сущности образовательного процесса в педагогической философии и современными потребностями развития человека и образовательными задачами.

Ключевые слова: педагогическая философия; теория педагогической философии; структурные элементы теории; философия как способ жизни человека; психическое, физическое, социально-нравственное здоровье человека.

PEDAGOGICAL PHILOSOPHY: THE ROLE AND IMPORTANCE OF THEORY IN CREATIVE COGNITION

Oleksandr Plahotskyi

Senior Lecturer of Primary
Education Theory and Practice Department,
SHEE “Donbas State Pedagogical University”
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine
artaplaneta@yandex.ua

The main provisions and the essential characteristics of the theory of pedagogical philosophy are considered in the article. The outstanding Ukrainian scientists in the branch of pedagogical studies (V. Alfimov, O. Hluzman, V. Yevdokimov, O. Kucheriavyi) and in the field of education practice (H. Minenko) follow the point of view of problem relevance. Appearing of the pedagogical philosophy is caused by the need of understanding complicated issues like what a modern person (a child, a pupil, a student, a teacher, a tutor) is; what the modern environment of human life is like; what the part the education plays in their life.

The aim of the study is to justify the prospective opportunities of pedagogical philosophy while solving current educational tasks in order to arise the practitioners' interest and desire to find the ways of using them in their creative activity.

In the article the role and importance of pedagogical philosophy in the practice of school and higher educational institutions in modern Ukraine are analyzed. The challenges of time and the motion of the education system in advancing development are noted. The key parallels between the understanding of the essence of the educational process in the pedagogical philosophy and the current needs of human development and educational objectives are determined.

The author concludes that theory of pedagogical philosophy, which is being developed at present time, is really new, independent, relevant and corresponding to the current life needs. In general its role and significance is proved by the fact that pedagogical philosophy has a necessary and sufficient recourse of showing the ways in the future for educators at secondary schools and higher educational establishments according to the occasions and processes that take place in Ukraine.

Key words: pedagogical philosophy; theory of pedagogical philosophy; structural elements of the theory; philosophy as a way of life; mental, physical, social and moral health.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема дослідження полягає в тому, щоб вивчити, осмислити й оцінити роль та значення теорії педагогічної філософії як самостійного та принципово нового напрямку науково-педагогічного знання, представленого в працях Б. Коротяєва та його співавторів і учнів, виданих за роки існування незалежної України [1; 2; 3; 4; 5; 6; 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблеми у світлі подій та процесів, що відбуваються в сучасній Україні, безсумнівно є

очевидною. Такої думки дотримуються видатні вчені України в галузі педагогічного знання (В. Алфімов, О. Глузман, В. Євдокимов, О. Кучерявий та ін.), а також практики освіти (Г. Міненко). Поява цього наукового напрямку є абсолютно логічною, бо зумовлена гострою потребою в осмисленні таких складних питань, як: що являє собою сучасна людина (дитина, учень, студент, учитель, викладач), яким є сучасний простір людського життя та місце і роль освіти в їхньому бутті.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні потенційних можливостей педагогічної філософії в розв'язанні сучасних освітніх завдань, щоб викликати зацікавлення і бажання практиків до пошуку засобів їхнього використання у творчій діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічні зрушення початку третього тисячоліття зумовили необхідність поновлення та проведення глибоких і всебічних реформ перетворень. Головний компонент процесу оновлення, зокрема, і у сфері освіти Це творіння і створення нової школи (середньої та вищої), нового покоління вчителів та викладачів, які володіють новим педагогічним мисленням, орієнтованим на захист здоров'я зростаючого покоління. На сучасному етапі розвитку суспільства перед школою стоїть складне і відповідальне завдання – підготувати майбутнє покоління до активного творчого життя і діяльності. Відзначимо, що оцінка розробленої теорії педагогічної філософії, її ролі та значення дана безпосередньо її головним розробником Б. Коротяєвим. На наш погляд, він цілком справедливо й обґрунтовано вважає, що вона є лише найпершим робочим варіантом, що потребує довгострокової експериментальної перевірки. Так, по-перше, розроблена теорія, незважаючи на її первинний варіант, задовольняє всім вимогам до будь-якої наукової теорії. По-друге, ця теорія є принципово новою і самодостатньою в науково-педагогічному просторі України. Вона немає аналогу ані в практиці, ані в педагогічній науці, не співпадає з теорією філософії освіти (проте є дуже близькою до філософії людиноцентризму В. Кременя [7]). І, по-третє, розроблена теорія педагогічної філософії є виключно затребуваною у світлі тих процесів, що відбуваються сьогодні на терені сучасної України. Є ще одна авторська оцінка стосовно того, яку роль відіграє знання в житті людини, яка його опановує. Вона стверджує, що «знання – ніщо, спосіб життя – все». На жаль, автор не пояснив, що мова йде про суб'єктивне знання, що є здобутим та зберігається в мозку того чи того

суб'єкта. А якщо йдеться про знання, здобуте наукою, то тоді навпаки – «знання – все, а спосіб життя – те, що походить від них». У методології є визнанням, що знання – локомотив руху, або та прихована сила, що забезпечує прогрес цивілізації від досягнутого рівня до найвищого. Невипадково вважається, якщо теорія є слушною, то вона всесильна. Якщо це так, то роль і значення теорії педагогічної філософії як нового і самостійного науково-педагогічного знання для всієї системи освіти важко переоцінити. Але за умови, якщо вона відповідає критеріям об'єктивності, доказовості та достовірності. Ось чому вона потребує ретельної та довгострокової експериментальної перевірки. Вона може здійснюватися як на всьому педагогічному полі, так і на окремих його ділянках. Про це і попереджає Б. Коротяєв у всіх своїх працях [1–6].

Логіка руху думки підказує, якщо вся теорія потребує перевірки, то перевірки потребують і всі її структурні елементи або блоки. До їхнього складу входять три основних блоки та один особливий, що пов'язує всі три блоки в єдине ціле. Зміст блоків наводимо за відповідною схемою, що вміщена в книзі «Педагогічна філософія».

Перший блок – це блок опису, до складу якого входять такі поняття: педагогічна філософія, філософія життя людини, філософія учня (студента), філософія вчителя (викладача), філософія управління, недостатне і надлишкове, сприятливе і несприятливе, творче і руйнівне, очікуване й досягнуте.

Другий блок – це блок пояснення та доказів, до складу якого входять закони та закономірності: закон єдності та взаємозумовленості способів життя, поведінки й діяльності основних учасників освітнього процесу відповідно до їхніх світоглядних поглядів і позицій; закон присутності в освітньому просторі недостатнього й надлишкового, сприятливого й несприятливого, творчого й руйнівного в їх оптимальній відповідності; закон відповідності досягнутого й очікуваного в освітньому просторі загалом і в усіх його складниках.

Третій блок – це блок приписів, тобто принципів і правил, що впливають із сформульованих законів і закономірностей.

Четвертий блок – особливий (що зв'язує). Він містить ідеї, що поєднують усі три блоки в єдине ціле. До них належить ідея визнання життя молодого покоління й кожної його окремої особистості головною й провідною цінністю всього вибудованого й вибудовуваного знову

освітнього простору; ідея прояву необхідної й постійної турботи дорослого покоління про стан, розвиток і зміцнення всебічного здоров'я молодого покоління на всіх етапах його дорослішання; ідея впровадження в освітній простір психолого-педагогічного, соціально-педагогічного й філософсько-педагогічного сприяння вільному розвитку й дорослішанню молодого покоління й кожній особистості в режимі реального часу; ідея необхідного обмеження на всіх рівнях управління довірливих, заборонних і контрольних функцій та розширення організаторських і пошуково-творчих, орієнтованих на захист усебічного здоров'я молодих поколінь і впровадження в їхнє реальне життя творчих процесів з усіляким пригніченням й обмеженням руйнівних [3, с. 45].

Такою є загальна структура теорії педагогічної філософії, і ми бачимо, що вона не є бездоганною. Осмислюючи її, відзначимо, що вона повністю відповідає тим уявленням, що склалися на вітчизняному науковому ґрунті на межі ХХ – ХХІ століть. Відповідно до цих уявлень будь-яка наукова теорія містить у собі ті функціональні блоки, що представлені вище.

Виходячи з вищевказаного, можна стверджувати, що обговорювана теорія має право на існування та визнання. Це право підтверджується тим, що зміст теорії та її сутність глибоко та всебічно розкрито як у першій книзі «Педагогічна філософія», так і у всіх подальших [4; 5; 6]. Крім того, корені теорії є наявними майже в усіх працях, виданих за роки педагогічної діяльності, зокрема і в першій статті, що була опублікована в 1956 році.

Крізь увесь фактичний матеріал в опублікованих роботах автора наскрізною є думка про те, що вчити учнів та студентів необхідно самому способу життя, який б гарантовано захищав, розвивав та зміцнював, причому в рівних пропорціях, їхнє здоров'я, основу якого становлять три підструктури особистості людини. Це фізична, первинна, що є властивою для всього живого; психічна – вторинна, що притаманна високоорганізованому живому світові; третинна – соціально-моральна або духовна, притаманна лише людині, особливістю якої є те, що вона формується впродовж життя людини, хоча її коріння сягає в пренатальний період. Подібний підхід автора теорії повністю співпадає з сучасним розумінням законів розвитку людини у філогенезі та в онтогенезі.

У ході тривалої експериментальної перевірки глибоко і переконливо обґрунтовано провідну роль третинної підструктури здоров'я в загальній системі виховання. У цій точці досвіду і знаходимо корені тези «Знання –

ніщо, спосіб життя – усе», а також підґрунтя переформатованої мети. Принципово нова формула в нашому розумінні звучить так: «Мета освіти – не якість горезвісних знань, а якість способу життя, від якого залежить здоров'я (зокрема й опанування знанням) підрастаючого покоління на всіх стадіях його дорослішання від дитинства до зрілості». Відзначимо, що таке розуміння мети автором теорії педагогічної філософії тісно пов'язано з висловлюванням В. Кременя «...предметом діяльності всіх суб'єктів освіти є не триада – знання, уміння й навички, а культурні потреби й творчі здібності вчителів, учнів, батьків, керівників і всіх тих, хто так чи інакше долучається до простору освітньої діяльності» [3, с. 4].

Для освітньої практики це прямий шлях до майбутнього. Такою є позиція автора теорії педагогічної філософії, і ми її повністю поділяємо. У теорії педагогічної філософії глибоко розкрито спосіб життя, серцевиною якого є діяльність, необхідна та корисна як для самого виконавця, так і для оточення. Автор зазначає, що всіх тих, хто знаходиться в епіцентрі освітнього простору, учити треба не знанням, а діяльністю, що відповідає віковим особливостям, можливостям і здібностям. А щоб діяльність була успішною, вона має бути самостійною, вільною, продуктивною та творчою.

Значення теорії педагогічної філософії полягає також в тому, що вона по-новому описує й пояснює роль та місце навчальної пізнавальної діяльності як головного та провідного напрямку на всіх етапах дорослішання людини, починаючи з раннього дитинства та до зрілості. З позиції теорії педагогічної філософії це не є слушним, бо така практика порушує та ігнорує закони природного та вільного розвитку людини на різних етапах онтогенезу. Пізнавальна діяльність, у якій превалює теоретико-абстрактне мислення, має бути головною та провідною лише після завершення дитячого та підліткового віку, тобто не раніше як з 9-го класу. До цієї межі її повинні врівноважувати в рівних пропорціях як за змістом, так і за часом інші види діяльності, основу яких складають почуття, емоції, життєво-необхідні практики (малювання, музикування, інсценування, праця тощо). До них відносять усі ті види діяльності, що в усіх навчальних закладах називають другорядними. І майже всі починаючи з п'ятого класу зникають з розкладу безслідно, причому в найважливішому та ніжному, тендітному віці, підлітковому. Яскравим прикладом слугує організація та здійснення художньо-зображувальної діяльності дітей молодшого шкільного віку. Її

переваги є очевидними порівняно з пізнавальною діяльністю. Для більшості дітей вона є комфортною, бажаною, продуктивною та творчою.

Висновки. Аналіз літературних джерел засвідчив, що теорія педагогічної філософії, яка розробляється, є дійсно новою, самостійною, актуальною, затребуваною часом і викликами життя. У загальному вигляді її роль та значення полягає в тому, що вона володіє необхідним та достатнім ресурсом для прокладання шляху в майбутні практики середньої і вищої освіти відповідно до подій та процесів, що відбуваються в сучасній Україні. І крім того, не наосліп, а на підставі розгорнутого наукового прогнозу, тобто теорії педагогічної філософії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коротяев Б. Диалектика недостающего и избыточного в образовательном пространстве / Б. Коротяев, В. Курило, В. Третьяченко. – Луганск: Альма-матер, 2007. – 240 с.
2. Коротяев Б. Освітній простір – очікування та виклики часу й життя / Б. Коротяев, В. Курило. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. – 308 с.
3. Коротяев Б. Педагогічна філософія / Б. Коротяев, В. Курило, С. Савченко. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. – 340 с.
4. Коротяев Б. Теория педагогической философии – руководство к действию (из личного опыта) / Б. Коротяев. – Луганск: Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2012. – 252 с.
5. Коротяев Б. Взгляд в будущее высшего педагогического образования с позиций теории педагогической философии / Б. Коротяев. – Луганск: Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко, 2013. – 260 с.
6. Коротяев Б. Нестандартный взгляд на стандарты высшего образования / Б. Коротяев. – Луганск: Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2016. – 302 с.
7. Кремень В. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Кремень. – К.: Пед. думка, 2009. – 520 с.
8. Миненко Г. Б.И.Коротяев: педагогические взгляды: монография / Г. Миненко: под. науч. ред. В. Курило. – Луганск: Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2010. – 220 с.

REFERENCES (TRASLATED AND TRANSLITERATED)

1. Korotjaev, B., & Kurilo, V., & Tret'jachenko, V. (2007). *Dialektika nedostajushhego i izbytochnogo v obrazovatel'nom prostranstve* [The dialectic of the missing and excess in the educational space]. Lugansk: Al'ma-mater [in Russian].
2. Korotiaiev, B., & Kurilo, V. (2009). *Osvitnii prostir – ochikuvannia ta vyklyky chasu y zhyttia* [The educational space - the expectations and challenges of time and life]. Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
3. Korotiaiev, B., & Kurilo, V., & Savchenko, S. (2010). *Pedahohichna filosofiia* [Pedagogical philosophy]. Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].

4. Korotjaev, B. (2012). *Teorija pedagogičeskoj filosofii – rukovodstvo k dejstvuju (iz lichnogo opyta) [The theory of pedagogical philosophy - a guide to action (from personal experience)]*. Lugansk: Izd-vo GU «LNU imeni Tarasa Shevchenko» [in Russian].
5. Korotjaev, B. (2013). *Vzglyad v budushhee vysshego pedagogičeskogo obrazovanija s pozicij teorii pedagogičeskoj filosofii [Looking into the future of higher pedagogical education from the standpoint of the theory of pedagogical philosophy]*. Lugansk: Izd-vo GU «LNU imeni Tarasa Shevchenko» [in Russian].
6. Korotjaev, B. (2016). *Nestandartnyj vzglyad na standarty vysshego obrazovanija [Nonstandard view of the higher education standards]*. Lugansk: Izd-vo GU «LNU imeni Tarasa Shevchenko» [in Russian].
7. Kremen, V. (2009). *Filosofija liudynotsentryzmu v stratehiakh osvithnoho prostoru [Humanocentrism philosophy in educational space strategies]*. Kyiv: Ped. dumka [in Ukrainian].
8. Minenko, G., & Kurilo, V. (Eds.). (2010). *B. I. Korotjaev: pedagogičeskie vzglyady [B. I. Korotjaev: pedagogical view]*. Lugansk: Izd-vo GU «LNU imeni Tarasa Shevchenko» [in Russian].